

11 Beperkingen of handicaps

1 Inleiding

Dit thema gaat over beperkingen.

Beroepscontext: als onderwijsassistent kun je leerlingen tegenkomen die een beperking hebben. Je hebt kennis en inzicht nodig over de soorten beperkingen en hun verschijningsvormen. Dit thema helpt je daarbij.

Beperking is een ander woord voor handicap of stoornis. Hoe je met die beperkingen kunt omgaan, staat in een ander thema. In dit thema staan dus geen handreikingen voor de beroepspraktijk.

In dit thema komen aan de orde:

- lichamelijke beperking, paragraaf 2
- verstandelijke beperking, paragraaf 3
- meervoudige beperking, paragraaf 4
- overzicht, paragraaf 5

1

2 Lichamelijke beperking

Lichamelijke beperkingen zijn medisch gezien onder te verdelen in:

Lichamelijke beperking:

- motorisch
- zintuiglijk
- orgaanbeperking
- epilepsie

2

2.1 Motorische beperking

Met motorische beperking bedoelen we een beperking die het bewegingsapparaat beïnvloedt. Voorbeelden van motorische beperkingen zijn:

Motorische beperkingen:

- spasticiteit
- verlamming
- ontbrekende ledematen
- aangeboren afwijkingen

3

Spasticiteit

Spasticiteit, een stoornis in het bewegingsapparaat. Door een fout in de hersenen zijn de spieren vaak verstijfd, verkrampt. Een kind dat spastisch is, heeft spieren die in een constante kramp zitten. Het gevolg van die kramp is dat de spieren op den duur korter worden. Daardoor krijg je die vreemde stand van bijvoorbeeld hoofd of handen van spastische mensen. De verkramping van de spieren zorgt ook voor ongecontroleerde bewegingen.

Een spastisch kind heeft problemen in het spel met andere kinderen. Een bal kan hij niet raken, en hij stoot pionnen om bij een bordspel. Ook op school zie je gevolgen van zijn beperking. Schrijven kan hij maar heel moeilijk leren of helemaal niet. Spastische kinderen krijgen veel lichamelijke oefening, bijvoorbeeld in het water. De spieren zo soepel mogelijk houden is belangrijk.

Diederik is 7 jaar en zit gewoon op school. Diederik is spastisch. Hij loopt met krukken. Zijn moeder is blij dat hij nog op eigen kracht kan lopen. Dat was voor haar de voornaamste reden om hem op een reguliere school te plaatsen en het is gelukt. Het team heeft enthousiast de koppen bij elkaar gestoken. Ze hebben nu goede contacten met de dagopvang waar Diederik eerst was. De gymmeester heeft zich bijgeschoold en geeft Diederik nu individuele oefeningen die zijn lichaam zo soepel mogelijk houden. De kinderen vonden het eerst gek, maar zijn intussen aan 'hun' Diederik gewend. En Diederik zelf? Die vraagt de hele klas op zijn verjaardag!

Verlamming

Verlamming kan aangeboren zijn, of het gevolg zijn van ziekte, denk aan kinderverlamming oftewel polio. Ook na een ongeluk kan verlamming optreden, bijvoorbeeld bij een dwarslaesie.

Het maakt voor het kind een enorm verschil of de beperking aangeboren is of verworven, zoals dat heet. In zekere zin is een kind met een aangeboren motorische beperking beter af, het weet niet beter. Het kent zijn lichaam niet anders dan zo, en heeft vanaf het eerste moment geleerd wat het wel kan. Het heeft leren kruipen op een manier die bij hem past. Hetzelfde geldt voor lopen, spelen, gereedschappen gebruiken zoals mes en vork.

Een kind dat door een ongeluk verlamd raakt, heeft een lange weg te gaan. Het moet leren accepteren dat het leven anders is geworden. Het moet leren leven met de beperkingen en weer gaan genieten van wat het nog wel kan. Je begrijpt dat dit om intensieve ondersteuning vraagt. Sommige kinderen houden levenslang een vorm van verdriet, andere kinderen slagen er wonderwel in om hun leven op een nieuwe manier in te richten. Op de televisie zijn daar regelmatig voorbeelden van te zien.

Selim zit in groep 3. Ze was vroeger de snelste met rolschaatsen, maar sinds ze van een paard is gevallen, zit ze in een rolstoel. De artsen hebben nog hoop dat ze weer zal lopen. Aan Selim zal het niet liggen, ze is een vechter. De kinderen uit haar klas hebben ook moeten vechten, tegen hun medelijden. Maar dankzij veel kringgesprekken en een scherp psychologisch inzicht van de

leraar en zijn onderwijsassistent, heeft de groep begrepen dat medelijden niks helpt. Nu spelen ze met Selim op het plein. Ze vinden zelf spelletjes uit waar Selim aan mee kan doen. Soms tillen ze haar uit de rolstoel en dan is Selim speelpop. Selim laat het zich lekker aanleunen. De meester en de onderwijsassistent houden het nauwlettend in de gaten, maar vinden het voorlopig prachtig.

Ontbrekende ledematen

Het missen van ledematen kan aangeboren zijn of het gevolg zijn van een ongeluk. Als het een gevolg is van een ongeluk, spreken we van verminking. Als het aangeboren is, kun je er hetzelfde over opmerken als bij verlamming. Het kind leert van meet af aan te functioneren binnen de eigen mogelijkheden. Als er door een ongeluk een arm of been af moet, heeft het kind veel te verwerken. We noemen deze verminking ook wel verworven verminking. Het meest bekende voorbeeld van verworven verminking is wel stunten met vuurwerk. Maar ook verkeersongelukken veroorzaken veel verminkingen.

Maria is een vluchteling. Ze is als baby in een bombardement verminkt geraakt. Zelf weet ze niet beter dan dat ze altijd maar één arm heeft gehad. Ze schrijft links maar of ze van nature linkshandig is, weet niemand. De leraar observeert haar en ziet dat ze rechts hinkelt, rechts luistert en rechts met haar voet wipt. Het lijkt er op dat ze van nature rechtshandig is. De leraar stelt als enige eis aan haar hanepoterige handschrift dat het leesbaar is.

Diverse aangeboren afwijkingen

Bij de tot nu toe besproken beperkingen, hebben we er al een aantal gezien die aangeboren kunnen zijn. Er zijn ook beperkingen die alleen maar aangeboren kunnen zijn. Bijvoorbeeld een klompvoet, verschil in lengte tussen het linker- en rechterbeen, een hazenlip, een scheve stand van de ruggenwervels enzovoort. Deze afwijkingen zijn steeds beter te verhelpen door operaties of speciale orthopedische hulpmiddelen. De gevolgen voor kinderen die dergelijke afwijkingen hebben, zijn geringer. Ze zullen gedurende een bepaalde periode veel in het ziekenhuis liggen. Dat heeft gevolgen voor hun schoolloopbaan. Maar ook in het ziekenhuis wordt voor onderwijs gezorgd. Ook is er steeds meer aandacht voor de sociaal-emotionele kant, denk bijvoorbeeld aan de Cliniclowns.

2.2 Zintuiglijke beperking

Met zintuiglijke beperking duiden we op een beperking die voortkomt uit het niet of onvoldoende functioneren van één of meer van de zintuigen. Voorbeelden van zintuiglijke beperkingen:

Visuele beperking

Iemand met een visuele beperking is gedeeltelijk of helemaal blind. Dit kan aangeboren zijn of het gevolg van een ziekte, zoals suikerziekte. Als een moeder tijdens haar zwangerschap rode hond heeft gehad, kan dat gevolgen hebben voor het kind. Een voorbeeld daarvan is prinses Christina. Zij is ernstig slechtziend doordat haar moeder, de toenmalige koningin Juliana, tijdens haar zwangerschap rode hond kreeg.

Bij slechtziendheid kan een bijverschijnsel optreden, namelijk dat het overblijvende gezichtsvermogen zich steeds meer terugtrekt op het midden. Het gevolg is wat we noemen tunnelvision. Het kind kan alleen een klein vlak waarnemen, alsof het door een tunnel kijkt.

Blindheid of slechtziendheid heeft verreikende gevolgen voor het functioneren op school, bijvoorbeeld:

- het kind kan niet lezen, althans niet het 'zwartschrift' zoals blinden ons schrift noemen;
- het kind heeft geen overzicht in het spel;
- het kind kan zich niet in het verkeer bewegen zoals anderen, dus zelf naar school gaan is lastig.

Kinderen die op een reguliere school niet op hun plaats zijn, gaan naar een speciale school voor blinden en slechthorenden. Daar leren zij in kleine groepjes de basisstof. Ook krijgen ze veel bewegingsonderwijs, omdat voor deze kinderen bewegen niet zo vanzelfsprekend is als voor ziende kinderen.

Auditieve beperking

Een persoon met een auditieve beperking is gedeeltelijk (slechthorend) of geheel doof. Over doofheid/slechthorendheid is veel te vertellen.

Doofheid/slechthorendheid:

- veel mogelijke oorzaken
- aangeboren doofheid wordt pas later opgemerkt
- gebarentaal

5

Doofheid/slechthorendheid kan veel *oorzaken* hebben. Het kan aangeboren zijn of ontstaan zijn. Het kan ontstaan voor de geboorte zoals bij een bloeding van de moeder. Het kan ontstaan tijdens de geboorte, bijvoorbeeld als er zuurstofgebrek optreedt. Het kan ook ontstaan na de geboorte, bijvoorbeeld na een ziekte zoals meningitis (hersenvliesontsteking) of de bof. Bij kinderen kan ook tijdelijke doofheid optreden, als gevolg van een ontsteking of vocht in het oor. Deze kinderen krijgen buisjes in de oren, waardoor het vocht kan weglopen. Je moet dan oppassen met zwemmen, want als het vocht er gemakkelijk uitkan, kan er ook gemakkelijk vocht binnenkomen.

Aangeboren doofheid, of het nou geheel of gedeeltelijk is, wordt vaak pas *later opgemerkt*. Blindheid valt gemakkelijker op dan doofheid/slechthorendheid. De consultatiebureaus doen goed werk in het zo vroeg mogelijk opsporen van een gehoorachterstand. Als niemand een gehoorachterstand bij een kind opmerkt, heeft dat ernstige gevolgen. In de eerste twee levensjaren heeft zo'n kind al een basis ontwikkeld van onveiligheid. Immers, de wereld begreep hem niet en hij begreep de wereld niet. Hij wilde communiceren, dat

willen alle kinderen van nature. Dat lukte niet, want hij hoorde geen reactie. Dit heeft gevolgen voor zijn sociaal-emotionele ontwikkeling en voor de taalontwikkeling. De onvermijdelijke achterstand in taalontwikkeling bij doven/slechthorenden kan een achterstand opleveren in de cognitieve ontwikkeling. Om deze redenen werden dove kinderen van oudsher zo vroeg mogelijk op een school voor doven en slechthorenden geplaatst.

Doven hebben *gebarentaal* ontwikkeld. Het ontstaat van zo'n taal vergelijken met het proces waarin de mensheid ooit taal heeft ontwikkeld. Het is een natuurlijk proces dat mensen willen praten, en als je dat niet met geluid kunt, doe je het vanzelf met gebaren.

Gebarentaal is iets wezenlijk anders dan een alfabet in gebaren, ofwel het handalfabet. Gebarentaal spel je niet, het kent zijn eigen begrippen die in zijn geheel betekenis hebben. Zo is er één gebaar voor 'Nederland', voor drop, voor 'hoe laat is het' enzovoort. Het handalfabet is niet werkelijk een manier om te communiceren. Al ben je nog zo geroutineerd, je blijft elk woord spellen, en dat werkt niet.

Er zijn verschillende gebarentalen. Engelsen spreken bijvoorbeeld anders dan Nederlanders, maar toch kunnen ze elkaar aardig verstaan. Dat komt omdat ongeveer 2500 woorden internationaal hetzelfde 'gezegd' worden. In Nederland heb je het NGT (Nederlandse Gebarentaal).

Hier zie je een voorbeeld.

Nederland(se)

gebaren

Het woord voor 'bank' om op te zitten, zeg je in vrijwel alle gebarentalen hetzelfde: met de armen en handen naar opzij en naar beneden, de vorm van een zitmeubel. Het woord bank voor geldzaken zeg je met het internationale gebaar van geld: de duim over wijs- en middenvinger bewegen.

Intussen weten we meer van gebarentaal en taalwetenschappers spreken van een echte taal. Dat wil zeggen dat er een eigen grammatica in zit, eigen spreekwoorden en zegswijzen en zelfs eigen poëzie.

Kinderen leren met gemak gebarentaal, zo is gebleken. Daarom vinden veel organisaties voor doven en slechthorenden, dat gebarentaal als schoolvak op scholen voor horenden moet komen. Dat zou de integratie van doven in de samenleving een grote stimulans geven.

Tegenwoordig proberen we kinderen die doof of slechthorend zijn op de reguliere basisschool op te vangen.

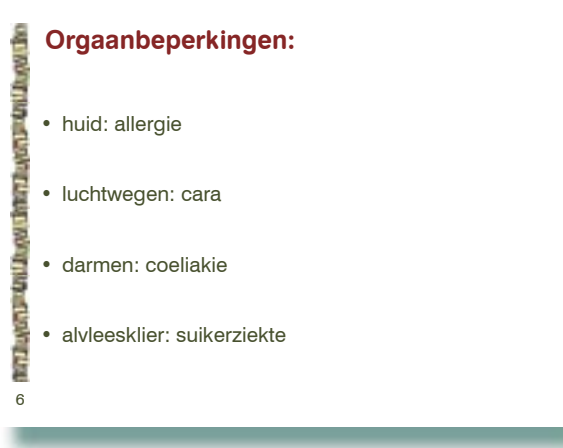
Fathma van 8 is doof. Ze zit in groep 4. De meester heeft zich aangewend om de instructie van alle lessen in trefwoorden op het bord te zetten. Tijdens zijn instructie let hij er op dat hij duidelijk articuleert en hij wijst op het bord aan waar hij is. Ook zorgt hij dat Fathma zijn gezicht altijd kan zien. Fathma kan geluiden wel voelen. Ze voelt trillingen, maar weet niet waar het vandaan komt. Dat maakt haar onrustig. De meester heeft de kinderen daarom geleerd om echt stil te zijn, ook niet met de stoel te schuiven. Ze begrijpen dat dat geen overdreven strengheid is.

Spraakstoornissen

Dove en slechthorende kinderen hebben problemen met leren spreken. Dat is echter geen technisch mankement, maar het gevolg van hun doofheid. Er zijn echter ook afwijkingen waardoor een kind niet *kan* leren spreken. Dit zijn dus andere problemen dan die je bij de thema's over leerproblemen tegenkomt, zoals stotteren en broddelen.

2.3 Orgaanbeperking

We spreken over orgaanbeperking als een bepaald orgaan niet of onvoldoende functioneert. Een kind met een orgaanbeperking is eigenlijk altijd ziek. Het verschilt per kind of het kind zich ook ziek voelt, en bijvoorbeeld school verzuimt. We bespreken enkele voorbeelden van orgaanbeperkingen.

Allergie

Allergie duidt op een heftige lichamelijke reactie op stoffen die het lichaam niet verdraagt. Het manifesteert zich vaak op de huid, maar kan ook inwendige reacties zoals zwellingen teweeg brengen. Kinderen die allergisch zijn voor bijvoorbeeld voedingsstoffen, weten precies wat ze wel en niet mogen eten.

Roos is allergisch voor kleurstoffen. Ze heeft het nogal erg. Reden voor haar moeder om voor de zekerheid geen enkele zoete traktatie toe te staan. Roos is laconiek en vraagt of ze een voorraadje chips mag meenemen naar school. "Want juf, ik ben dol op chips en dan neem ik gewoon een zakje chips als er iemand trakteert."

Cara/COPD

Cara is een verzamelnaam voor aandoeningen van de luchtwegen. De belangrijkste zijn astma, chronische bronchitis en longemfyseem. Tegenwoordig heet cara COPD. Dat betekent Chronic Obstructive Pulmonary Diseases. Een chronische(niet te genezen) obstructie (belemmering) van de luchtwegen.

Astma is een chronische ontsteking van de luchtwegen. Dit kan klachten geven, als de luchtweg geprikkeld wordt door rook, of door pollen. Kinderen die aan asma of COPD lijden, hebben behoefte aan een schone frisse omgeving, zonder pollen. Soms treden, ondanks alle voorzorgsmaatregelen, toch prikkels op. Dan kun je de luchtwegen verwijden en de ontsteking remmen met behulp van een medicijn dat je inademt met een inhalator.

Coeliakie

Coeliakie spreek je uit als seuliakie. Je legt de klemtoon op de laatste lettergreep. Het is een stoornis waardoor je niet tegen gluten kunt. Gluten zijn deeltjes van granen (tarwe, rogge en dergelijke) die de darmen kapotmaken. Daardoor kan het lichaam de voedingsstoffen niet meer opnemen. Gevolg: diarree, groeistoornissen, uitputting.

Als je coeliakie hebt, moet je absoluut glutenvrij voedsel hebben. Het probleem is dat de kleinste hoeveelheid gluten al problemen geeft. Een vork die in een soepje heeft gezeten van glutenvrij voedsel, kan al besmet zijn met gluten.

Susan heeft coeliakie, haar moeder is er na een paar maanden uitproberen nu in geslaagd om haar keuken goed georganiseerd te houden. Ze heeft twee afdelingen waar een strikte scheiding tussen bestaat. Dat is Susan aan te zien. Ze bloeit helemaal op en heeft weer kleur op haar gezicht. Ze is zo blij dat ze niet meer altijd buikpijn heeft, dat ze goed onthoudt dat ze geen enkele traktatie aanneemt. Ze heeft haar eigen traktatiezakje in de kast liggen. Daar zitten ook lekkere dingen in.

Suikerziekte

Suikerziekte, ook wel diabetes genoemd, is een ziekte die niet overgaat. Het is een afwijking van de alvleesklier waardoor er teveel of te weinig suiker in het bloed kan komen. Er is goed mee te leven door een strak programma te volgen van op tijd eten en zo nodig op tijd injecties nemen. Een kind dat diabetes heeft, kan over het algemeen goed omgaan met zijn ziekte.

Kinderen met suikerziekte kunnen aanvallen krijgen: een hypo of een hyper. Als het kind niet op tijd eet, kan hij een hypo krijgen. Bij een hypo zit er te weinig suiker in het bloed. De verschijnselen zijn bijvoorbeeld honger, zweten, bibberig worden, onscherp zien, flauwvallen. Het kind heeft dan suiker nodig, bijvoorbeeld een blokje druivensuiker onder de tong of, als hij bij kennis is, een appel.

Als er teveel suiker in het bloed zit, krijgt het kind een hyper. De verschijnselen zijn bijvoorbeeld veel plassen en veel drinken. Hij heeft dan insuline nodig. Ook flink rennen kan helpen, maar dan wel onder begeleiding. Ga in ieder geval nooit zelf dokteren. De ouders van een diabetisch kind kunnen je inlichten over wat je moet doen.

2.4 Epilepsie

Een apart plaatsje ruimen we in voor epilepsie. Epilepsie is een stoornis met terugkerende aanvallen die ontstaan door sterke ontladingen, een soort kortsluiting in de hersenen. Het wordt ook wel vallende ziekte genoemd. Als die kortsluiting ontstaat, kun je bewusteloos raken. Kinderen met epilepsie kunnen, dank zij goede medicatie, gewoon leven. Maar soms treedt er een hersenbeschadiging op. En dan kan het kind een verstandelijke beperking ontwikkelen.

Epilepsie:

- kortsluiting in de hersenen
- bij goede medicatie goed leven mogelijk
- soms hersenbeschadiging

Martijn was een slimme kleuter van vier. Hij sprak in mooie volzinnen, en was de trots van zijn ouders. Toen ontwikkelde hij zware epilepsie. In twee jaar tijd veranderde Martijn in een kind met zeer beperkte verstandelijke vermogens. Hij gaat binnenkort naar een school voor speciaal onderwijs, leeft op zware medicijnen en zijn levensperspectief is gigantisch veranderd. Maar zijn ouders zijn nog steeds trots op hem, nu vooral vanwege zijn positieve karakter. Ze weten maar al te goed dat epileptische kinderen ook vaak karakterveranderingen ontwikkelen, en niet ten gunste...

3 Kinderen met een verstandelijke beperking

Verstandelijke beperkingen hebben te maken met een lage intelligentie, het zogenoemde IQ. Omdat een mens in zijn geheel functioneert, gaat dit lage IQ samen met een vergelijkbaar laag functioneren op gevoelsgebied. Hieronder zie je de gebruikelijke indeling in verstandelijke beperkingen.

Verstandelijke beperkingen worden onderscheiden in:

- een IQ van 0 tot 20: een diepe achterstand
- een IQ tussen 20 en 35: ernstige achterstand
- een IQ tussen 35 en 50: matige achterstand
- een IQ tussen 50 en 70: lichte achterstand
- een IQ tussen 70 en 85: zwaknormaal of zwakbegaafd

7

Het IQ is deels erfelijk bepaald en deels milieubepaald. Hoe lager het IQ, bijvoorbeeld 50 en lager, hoe sterker het voornamelijk erfelijk bepaald is. Vaak gaat het samen met andere afwijkingen.

3.1 Kinderen met een IQ van 0 tot 20

Kinderen met een extreem laag IQ vertonen zelfs geen effectieve afweerreactie, zoals vluchtreacties. Deze kinderen zijn niet leerbaar, dat betekent dat je ze niet kunt trainen in welke vaardigheid dan ook. Ze worden niet zindelijk, leren niet lopen en leren niet praten.

3.2 Kinderen met een IQ van 20 tot 35

Kinderen met een IQ tussen de 20 en de 35 hebben een ernstige achterstand. Ze hebben op alle levensterreinen intensieve ondersteuning nodig. Vaak is er ook een bijkomende zintuiglijke beperking, zoals blindheid. De kinderen kunnen een beperkte woordenschat leren. Ook kunnen ze eenvoudige handelingen verrichten, op routine gebaseerd. Ze zijn direct in hun stemmingen en hebben constant ondersteuning nodig om sociaal niet te verdwalen. Soms hebben ze op een enkel vlak een begaafdheid die opvalt. Bijvoorbeeld goed kunnen optellen of rechte lijnen kunnen trekken.

3.3 Kinderen met een IQ van 35 tot 50

Kinderen met een IQ tussen 35 en 50 hebben een matige achterstand. Ze kunnen meestal wel aangeven wat ze willen. Ze kunnen leren zichzelf aan en uit te kleden, en zelfstandig te eten en te drinken. Zelfstandig zich verplaatsen, te voet of per bus, is te veel gevraagd. Deze kinderen hebben dus op alle levensgebieden ondersteuning nodig.

3.4 Kinderen met een IQ van 50 tot 70

Kinderen met een IQ tussen 50 en 70 hebben een lichte achterstand. Ze kunnen wel leren en veel hangt af van de omgeving. Te weinig prikkels of verwarrende prikkels, een slechte behandeling of slechte voeding, hebben grote negatieve invloed. Het kind is extra kwetsbaar voor negatieve prikkels. Dat spreekt vanzelf, het mist immers de intellectuele vermogens om minder positieve prikkels te compenseren. Maar bij een juiste aanpak kan zo'n kind goed functioneren.

De kinderen kunnen leren lezen en met geld omgaan. Ze kunnen zich redelijk goed uitdrukken en kunnen leren min of meer goed voor zichzelf te zorgen. Ze kunnen als ze volwassen worden in een groep bij elkaar wonen met begeleiding op de achtergrond.

3.5 Kinderen met een IQ van 70 tot 85

Kinderen met een IQ tussen 70 en 85 hebben weliswaar geen hoog IQ, maar er is in wezen niets met ze aan de hand. Het is de maatschappij die steeds ingewikkelder wordt, waardoor deze kinderen zijn gaan opvallen. In medische termen heet zo'n kind zwakbegaafd of zwaknormaal.

Een genetische afwijking kan de oorzaak zijn van een verstandelijke beperking, maar dit hoeft niet. Een voorbeeld van een genetische afwijking is het Down-syndroom. Het IQ van Down-kinderen zit meestal tussen de 50 en 70, maar dit kan enorm verschillen. Er zijn kinderen bij die het vmbo halen! Een mooi voorbeeld van wat mensen met het Down-syndroom kunnen, is wel de Josti-band.

Ilse heeft het syndroom van Down. Ze is zeven, maar ze zit nog in groep 2. Ze vindt de werkbladen prachtig. Het team overlegt of ze met een aangepast programma kan meedraaien in groep 3. Het werken schijnt haar goed te bevallen en sociaal wordt ze geaccepteerd.

4 Kinderen met een meervoudige beperking

Een meervoudige beperking bestaat uit een combinatie van twee of meer beperkingen.

Voorbeelden van meervoudige beperkingen:

- doof-blind
- spastisch en blind
- suikerziekte en blind
- verstandelijke beperking en blind

Enzovoort.

Het samengaan van meer beperkingen, noem je ook wel *co-morbiditeit*. De meeste mensen met een meervoudige beperking leven in een instelling of in een vorm van begeleid wonen. Maar als je denkt dat er met een meervoudige beperking geen menswaardig leven mogelijk is, heb je het mis. Voor sommige meervoudig beperkten is het zelfs mogelijk om zelfstandig te wonen. Het onderwijs voor deze kinderen is gericht op ontwikkeling en ontplooiing en in latere jaren op zelfstandigheid en mogelijkheden op de arbeidsmarkt.

Paul is een man van 35 jaar. Hij is doof geboren en op 18-jarige leeftijd langzaam blind geworden. Voordat hij blind werd, heeft hij leren typen en houtbewerken. Hij heeft nog tijdens zijn blinde periode een paar jaar een baan als houtbewerker gehad. Nu durft hij dat niet meer, hij is bang dat hij zichzelf letsel zal toebrengen en dat wil hij er niet ook nog eens bij hebben. Zijn grootste wens is om zelfstandig te wonen. Dank zij moderne elektronische hulpmiddelen lukt dat. Hij kan zelfs met zijn moeder telefoneren. Hij leest op een brailleband haar tekst en typt zijn antwoord op het toetsenbord. Omdat hij elke dag boodschappen gaat doen, heeft hij sociale contacten. De mensen kennen hem.

5 Een overzicht

Alle beperkingen op een rijtje:

Lichamelijk	motorisch	spasticiteit verlamming ontbrekende ledematen aangeboren afwijkingen
	zintuiglijk	visueel: blind of slechtziend auditief: doof of slechthorend spraak: open verhemelte, hazenlip
	orgaan	huid: allergie luchtwegen: cara alvleesklier: suikerziekte of diabetes epilepsie
Verstandelijk		IQ van 0 tot 20, diepe achterstand IQ van 20 tot 35, ernstige achterstand IQ van 35 tot 50, matige achterstand IQ van 50 tot 70, lichte achterstand IQ van 70 tot 85, zwaknormaal of zwakbegaafdheid
Meervoudig of co-morbiditeit		doof-blind spastisch en blind suikerziekte en blind verstandelijke beperking en blind enzovoort